

Slutredovisning av regeringsuppdrag No Hate Speech Movement (Ku2017/00785/DISK)

Statens medieråds arbete inom ramarna för Nationell plan mot rasism,
liknande former av fientlighet och hatbrott

Diarienummer: 100/2017

Dokumentnamn: No Hate Speech Movement

Datum: 2020-11-16

Handläggare: Ida Lithell

Innehåll

1. Sammanfattning.....	3
2. Kontaktperson för arbetet	3
3. Syfte.....	4
4. Tidigare insatser inom fältet	5
5. Organisering, finansiering och styrning	6
6. Målgrupper	6
7. Aktiviteter	9
8. Resultat av kartläggningar	17
9. Analys och bedömning	25
10. Samverkan	29
11. Kompetensutveckling	31
12. Hållbarhet	32
13. Lärande	33
14. Bilagor	37

1. Sammanfattning

Statens medieråd har drivit No Hate Speech Movement på uppdrag av regeringen sedan 2013. Det nuvarande uppdraget syftar bland annat till att höja kunskapen om rasism och liknande former av fientlighet på internet bland barn och unga.¹

Huvudsakligt fokus under uppdragsperioden har genomgående varit att stärka barns och ungas förmåga att kritiskt värdera information relaterat till bilder i digitala medier. Till grund för arbetet ligger myndighetens kunskap om den allt mer bildfokuserade och omfattande medieanvändningen.²

Myndigheten har arbetat tematiskt med tonvikt på bland annat:

- ✓ Sexism, hatyttringar och jämställdhet: Ökning av hat och hot relaterat till sexuella trakasserier.
- ✓ Demokrati och yttrandefrihet: Valåret 2018.
- ✓ Tillgänglighet genom översättningar: Material till unga i åldrarna 15–25 år med annat modersmål.
- ✓ Kunskapshöjning: Forskningsöversikt rörande orsaker till, uttryck för, konsekvenser av samt åtgärder mot nätmobbning bland barn och unga. Även fokus på effekten av förebyggande insatser, kunskapshöjande åtgärder samt kunskapsluckor.

I syfte att minska fientligheter på nätet bland barn och unga har material och pedagogiska verktyg spridits och kommunicerats via myndighetens hemsida, sociala medier, postala utskick samt via extern medverkan av myndighetens representanter. I det utåtriktade arbetet har Statens medieråd fokuserat på barns och ungas medieanvändning riktat mot praktiker och myndighetsutövare som kan förmedla kunskap och information vidare till målgruppen barn och unga.

2. Kontaktperson för arbetet

Namn, titel: Ida Lithell, projektledare No Hate Speech Movement.

Telefonnummer: 076–5051462.

E-postadress: ida.lithell@statensmedierad.se.

¹ Regeringen använder begreppet liknande former av fientlighet i betydelsen ideologier, uppfattningar eller värderingar som ger uttryck för fientlighet mot människor som uppfattas bryta mot samhällets normer. Det kan ta sig uttryck i till exempel sexism, homofobi, bifobi, transfobi och funkofobi.

² I data från myndighetens kartläggning om ungas medieanvändning, *Ungar & medier 2017*, framkommer att det för första gången är nästan lika vanligt att ta bilder och att använda sociala medier som att samtala och skicka textmeddelanden i sina mobiler.

3. Syfte

Kampen för inkludering och mot rasism är inget enskilt projekt. Det är ingen engångsinsats – utan ett kontinuerligt och brett arbete. Ansvaret ligger på oss alla att bedriva det varje dag i varje del av vårt samhälle.

Citatet ovan kommer från regeringens nationella plan mot rasism, liknande former av fientlighet och hatbrott, som presenterades i november 2016.³ Med ett strategiskt, effektivt och samlat arbete som övergripande mål togs planen fram för att utgöra en grund och en inriktning för arbetet mot rasism och hatbrott inom särskilda områden som regeringen identifierat. Dessa områden är:

- ✓ Mer kunskap, utbildning och forskning.
- ✓ Förbättrad samordning och uppföljning.
- ✓ Civila samhället: ökat stöd och fördjupad dialog.
- ✓ Förstärkt förebyggande arbete på nätet.
- ✓ Ett mer aktivt rättsväsende.

No Hate Speech Movement anges i den nationella planen som en insats i arbetet under rubriken *Strategiskt område: Ett förstärkt förebyggande arbete på nätet*.⁴

I regeringsuppdraget ”Uppdrag till Statens medieråd om kampanjen No Hate Speech Movement” (den 16 mars 2017, Ku2017/00785/DISK) hänvisar regeringen till barns och ungas ökande behov av medie- och informationskunnighet (MIK). Till grund för beslutet ligger ökningen av barns och ungas medieanvändning, vilken går ned i åldrarna, samt ett större genomslag för budskap som ger uttryck för rasism och liknande former av fientlighet.⁵

I enlighet med uppdraget ska Statens medieråds genomförande av No Hate Speech Movement ske i syfte att höja kunskapen om rasism och liknande former av fientlighet på internet bland barn och unga. Genomförandet ska även syfta till att stärka barns och ungas förmåga att använda sin yttrandefrihet och respektera mänskliga rättigheter och jämställdhet samt stimulera till kritiskt tänkande vid användning av medier. Statens medieråd ska se till att kampanjen bland annat når barn och unga med kognitiva och intellektuella funktionsnedsättningar. Myndigheten ska på lämpligt sätt inhämta kunskap och erfarenheter från relevanta aktörer samt tillämpa ett jämställdhetsperspektiv.

³ Citatet är hämtat från förordet till *Nationell plan mot rasism, liknande former av fientlighet och hatbrott*, Kulturdepartementet, bilaga till beslutsärendet 5, 2016-11-24.

⁴ *Nationell plan mot rasism, liknande former av fientlighet och hatbrott*, sid 60, Regeringskansliet.

⁵ Användningen av sociala medier har ökat i samtliga åldersintervall under hela den tid *Ungar & medier*-studierna genomförts. Ökningen har mattats av de senaste åren, mycket beroende på att nivåerna bland de två äldre åldersgrupperna är så pass höga att de helt enkelt inte kan öka mycket mer (13–16: 95 %, 17–18: 97 %). *Ungar & medier 2019*, s. 10. I jämförelse med tidigare studier uppger fler unga att de utsatts för elakheter och mobbning på nätet. Gruppen unga med psykiska funktionsnedsättningar anger i högre grad än genomsnittet att de har utsatts. *Ungar & medier 2019*, s. 10 och 57.

Under åren 2018–2020 har uppdraget delredovisats i mars månad. I och med denna redogörelse slutrapporteras uppdraget. En ekonomisk redovisning avges av Statens medieråd senast den 6 mars 2021.

4. Tidigare insatser inom fältet

Efter ett flertal genomförda regeringsuppdrag har myndigheten god erfarenhet av arbete inom fältet.

Den 5 juni 2013 beslutade regeringen att ge Statens medieråd i uppdrag att genomföra Europarådets kampanj No Hate Speech Movement till den 15 augusti 2014. Målsättningen var att höja kunskapen om främlingsfientlighet, sexism och liknande former av intolerans på internet hos barn och unga (A2013/2317/DISK8).

Den 20 mars 2014 beslutade regeringen att förlänga uppdraget till den 31 december 2014. Särskilt fokus denna gång var främlingsfientlighet online samt spridning av kampanjen i externa kanaler (A2014/1205/DISK9). Myndigheten genomförde bland annat interaktiva utbildningar för bloggare och moderatorer kring rättigheter, skyldigheter och ansvar på digitala forum.

Uppdraget förlängdes en andra gång den 25 juni 2015 för att även omfatta insatser för att värna demokratin mot våldsbejakande extremism. Myndigheten skulle särskilt nå barn och unga med kognitiva och intellektuella funktionsnedsättningar (Ku2015/01869/D10). Uppdragets syfte var att förebygga rasism, sexism, främlingsfientlighet och andra former av intolerans genom att stärka barns och ungas medie- och informationskunnighet.

Under aktuell programperiod genomförde myndigheten bland annat följande aktiviteter:

- ✓ I samverkan med Konstfack och Forum för levande historia togs det pedagogiska materialet *Propaganda och bilders makt* fram för att öka kunskapen om stereotyper, bilder, propaganda och åsiktsbubblor i ett demokratistärkande syfte.
- ✓ En kvantitativ datainsamling om medieanvändningen hos barn och unga med kognitiva funktionsnedsättningar genomfördes i samarbete med projektet Nätkoll och riksförbundet Attention. Myndighetens analys av resultaten låg till grund för rapporten *Mer, oftare och längre tid: Så gör barn och unga med NPF på nätet*.⁶ I rapporten jämfördes medievanorna hos barn 13–16 år med kognitiva funktionsnedsättningar med medieanvändningen hos riksgenomsnittet bland barn i samma ålder (baserat på data från *Ungar & medier 2015*).⁷

Den 30 juni 2016 beslutade regeringen att ge Statens medieråd i uppdrag att kartlägga skyddet av barn och unga på internet vad avser rasism, liknande former av fientlighet, hatbrott och extremism (Ku2016/01671/DISK11). Syftet med uppdraget var att utgöra ett första steg på vägen mot framtida åtgärder och insatser för att ytterligare förbättra och öka skyddet av barn och

⁶ NPF är en förkortning för neuropsykiatriska funktionsnedsättningar.

⁷ Riksförbundet Attention är en intresseorganisation för personer med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar som ADHD, ASD/Asperger, Tourette och språkstörning samt deras anhöriga och yrkesverksamma. I mars 2015 startades Nätkoll, ett treårigt projekt finansierat av Arvsfonden.

unga. Kartläggningen skulle omfatta offentliga aktörers och civilsamhällets åtgärder på området samt de självregleringsåtgärder som leverantörerna av sociala medier genomför.

I dag har Statens medieråd en omfattande kunskapsbank bestående av stöd, fakta och läresurser som byggts upp genom en kontinuitet i uppdragen. Via myndighetens sociala medier har myndigheten direktkanaler till målgruppen vidareförmedlare.⁸

5. Organisering, finansiering och styrning

Sedan 2013 har Statens medieråd haft uppdrag med särskild finansiering inom No Hate-uppdraget. Kostnader för egen personal (lönkostnader) har inte belastat det särskilda sakanslaget (utgiftsområde 13 Jämställdhet och nyanlända invandrades etablering, anslaget 2:2 Åtgärder mot diskriminering och rasism, mm, ap.10 Nationell plan mot rasism, liknande former av fientlighet och hatbrott). Alla personalkostnader har belastat myndighetens ramanslag (utgiftsområde 17, Kultur, medier, trossamfund och fritid, 11:4, ap 1).

Statens medieråd bedömer att finansieringen inte varit tillräcklig för att samtidigt kunna genomföra utåtriktade, kostnadsdrivande aktiviteter och bekosta löner för myndighetens personal som sysselsatts i uppdraget. Myndigheten har därmed medfinansierat uppdraget och gjort prioriteringar i verksamheten för att kunna arbeta med uppdraget.

Under 2019 genomförde Statens medieråd en omställning från den tidigare avdelningsuppdelningen med tre verksamhetsområden till en sammanhållen operativ avdelning samt en avdelning för verksamhetsstöd. Båda avdelningarna arbetar sedan dess dels med projekt och program, dels med löpande verksamhet.

Under perioden 2017–2019 bedrev två medarbetare det operativa arbetet med No Hate-uppdraget, med projektledaransvar i olika perioder. Projektmedarbetarna var desamma under perioden 2017 – 2019. Under 2019 arbetade de tillsammans motsvarande uppskattningsvis en helårsarbetskraft. Under 2020 arbetade en av dessa projektmedarbetare med uppdraget, motsvarande en halv årsarbetskraft. I samband med omorganisationen 2019 blev myndighetens direktör projektägare för regeringsuppdraget. Myndighetsledningen utgjorde projektets styrgrupp.

Omorganisationen bidrog bland annat till ett närmare samarbete med forskare och övriga sakkunniga på myndigheten. Myndigheten har löpande, exempelvis vid personalmöten, informerat övriga medarbetare om arbetet med uppdraget. Besluten har fattats av styrgruppen.

6. Målgrupper

För bäst effekt har myndigheten bedömt att No Hate-uppdragets insatser ska riktas till målgruppen vidareförmedlare, som nära-barn-professionella och vårdnadshavare, som i sin tur når slutmålgruppen barn och unga upp till 25 år.⁹

⁸ Läs mer under Målgrupper.

⁹ Läs mer om målgrupper under Hållbarhet.

Av myndigheten utförd direktkommunikation med målgrupp:

- ✓ Postala samt digitala utskick av material.
- ✓ Scenmedverkan vid offentliga evenemang.
- ✓ Utdelning av material vid offentliga evenemang.
- ✓ Inlägg i myndighetens digitala kanaler.

Offentliga evenemang – i urval

2017

- ✓ Seminarium för folkhögskolor och studieförbund i Eskilstuna arrangerat av Länsbibliotek Sörmland. Presentation av Statens medieråd, *MIK för mig*, *Propaganda och bilders makt* och No Hate Speech Movement. Deltagare: 100 representanter från folkhögskolor och studieförbund.
- ✓ Paneldeltagande vid diskussion om regeringens nationella plan mot rasism, liknande former av fientlighet och hatbrott, ledd av Alice Bah Kuhnke vid *Mänskliga Rättighetsdagarna* i Jönköping. Antal deltagare: 150 åhörare.
- ✓ Presentation av No Hate Speech Movement och samarbete med Svenska institutet om *Propaganda och bilders makt* vid expertkonferens om medie- och informationskunnighet i Bryssel, arrangerat av Europeiska kommissionens Media literacy expert group. Deltagare: Representanter från 20–30 länder.
- ✓ Samverkan med Forum för levande historia och Skolverket genom medverkan i föreläsningsserien *Kunskap, öppen diskussion och aktiva insatser – så möter vi främlingsfientlighet och rasism i skolan*. Presentation av Statens medieråd, *MIK för mig*, *Propaganda och bilders makt* samt No Hate Speech Movement. Antal deltagare: 111 pedagoger och bibliotekarier.
- ✓ Föreläsning om No Hate Speech Movement och *MIK för mig* vid högskolan i Halmstad. Antal deltagare: 60 lärarutbildare vid olika högskolor i Sverige.

2018

- ✓ Quiz om konspirationsteorier på *Källkritikens dag* på Kulturhuset i Stockholm, ett evenemang arrangerat av Viralgranskaren. Antal deltagare: 120 högstadiel elever.
- ✓ Moderering vid influencerevent arrangerat av Statens medieråd, Facebook, IQ och Reklamombudsmannen. Presentation av Statens medieråd, *MIK för mig* och No Hate Speech Movement. Antal deltagare: 50 branschrepresentanter.
- ✓ Föreläsning på temat *Barn med NPF – mer utsatta på nätet* på konferensen *Håll balansen!*, arrangerad av Attention Hisingen-Kungälv. Antal deltagare: 200 pedagoger.

- ✓ Föreläsning och presentation av Statens medieråd, *MIK för mig* och No Hate Speech Movement under *Film i skolan-dag* arrangerad av SFI i Karlshamn. Antal deltagare: 140 pedagoger samt gymnasieelever.
- ✓ Föreläsning om #vemäger – upphovsrätt, Statens medieråd, *MIK för mig* och No Hate Speech Movement på konferens anordnad av Patent och registreringsverket (PRV) och Skolverket. Antal deltagare: 100 bild- och musikpedagoger.
- ✓ Jurydeltagande inför utdelandet av lärarpriset Guldäpplet.

2019

- ✓ Paneldeltagande vid Forum för levande historias konferens för offentliganställda om arbete mot rasism under rubriken *Kunskap som redskap för att motverka rasism*. Antal deltagare: 240 offentliganställda.
- ✓ Paneldeltagande vid webinariet *Ungdomars brott och utsatthet på nätet*, arrangerat av Brottsförebyggande rådet med syfte att sprida kunskap om kränkningar och hot på nätet för målgruppen unga samt information om hur myndigheter och lokala verksamheter hanterar frågan. Antal visningar: 547.
- ✓ Paneldeltagande vid rikskonferens arrangerad av Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor med fokus på hur unga kan få inflytande och möjlighet att påverka demokratiska processer. Antal deltagare: 78 åhörare.
- ✓ Föreläsningar på temat *Bildberättande & konsten att läsa bilder* för målgruppen allmänhet och pedagoger tillsammans med Föreningen Läsrörelsen, ett landsomfattande projekt om vikten av och konsten att läsa bilder ur ett pedagogiskt, analytiskt och konstnärligt perspektiv. Antal deltagare: 120, i huvudsak pedagoger.
- ✓ Föreläsning på temat *Unga, medier och det demokratiska samtalet* på Framtidens lärande Väst i Trollhättan. Åhörare: Pedagoger och skolhuvudmän.
- ✓ Workshops för pedagoger på Vetenskapsfestivalen med fokus på grunderna i medie- och informationskunnighet. Myndighetens direktör höll även ett föredrag med titeln *Behöver vi ett medieborgarmärke?* Antal deltagare: Cirka 150, främst pedagoger.

2020

- ✓ Digital föreläsning med fokus på värdegrund och demokrati i samband med *Den nya digitala samhällskunskapen – fem avgörande färdigheter för dagens och morgondagens medieborgare*, arrangerat av Region Västerbotten (inom ramen för utbildningsprogrammet *Digital kompetens*). Antal deltagare: Ett sjuttiotal mellanchefer inom kommunens förvaltningar.
- ✓ Digital föreläsning med fokus på värdegrund och demokrati: *Så stärker vi tillsammans medie- och informationskunnigheten i Sverige*. Konferens, Kungliga biblioteket – Träffpunkt bibliotek. Antal deltagare: 173 åhörare.

- ✓ Digital föreläsning med fokus på värdegrund och demokrati i samband med *Tendensdagen: Källkritik i Corona-tider – varför svagheter i medie- och informationskunnighet kan försätta dig i livsfara*. Arrangör: Sveriges Marknadsförbund. Antal deltagare: 439 åhörare.
- ✓ Digital föreläsning på uppföljningsseminarium arrangerat av Nationell satsning på ökad medie- och informationskunnighet och det demokratiska samtalet: "Så ökar vi svensk motståndskraft".¹⁰ Antal deltagare: 100 åhörare.
- ✓ Digital spaning om digitaliseringens påverkan på demokratin. Antal deltagare: 350 åhörare från Utrikesdepartementet och utlandsbeskickningar.
- ✓ Digital föreläsning med fokus på värdegrund och demokrati på *Barnrättsdagarna*, digital konferens arrangerad av Barnombudsmannen och Stiftelsen Allmänna barnhuset.
- ✓ Medverkan i Forum för levande historias podcast *Prata rasism*, med fokus på vad offentlig sektor kan göra i arbetet mot rasism.

7. Aktiviteter

Statens medieråd har prioriterat att producera pedagogiska resurser och sprida dem med syfte att nå målgruppen vidareförmedlare.¹¹ Till grund för arbetet ligger myndighetens kunskap om barns och ungas medieanvändning i vardagen. Arbetsprocessen omfattar såväl intern och extern kvalitetssäkring som referensgrupper, bistånd av myndighetens vetenskapliga råd samt rådgivning från myndighetens insynsråd.¹²

Könsnormer i bildspråket

Som en fortsättning på *Propaganda och bilders makt* tog myndigheten under 2017 fram metodmaterialet *Könsnormer i bildspråket*, med fokus på yttrandefrihet, jämställdhet och bild som visuellt berättande medium. Intentionen med materialet är att öka förståelse för hur snäva könsnormer kan begränsa oss som individer och hur dessa i förlängningen kan påverka vilka röster vi tar på allvar i samhället. Under arbetets gång testades verktyget i skolmiljö för att fånga in eventuella synpunkter från elever.

¹⁰ Nationell satsning på medie- och informationskunnighet och det demokratiska samtalet, Dir. 2018:88.

¹¹ Övergripande målsättningar: Sprida och kommunicera för kampanjen relevant innehåll samt utveckla och producera pedagogiska verktyg och informationsmaterial relaterat till uppdraget och målgruppens behov. *Statens medieråd*, Delredovisning No Hate Speech Movement KU2017/00785/DISK, 190225.

¹² Utöver listade aktiviteter tillkommer den artikelserie med avstamp i resultatet från bland annat Ung opinion som kommer att publiceras under 2021. *Statens medieråd*, Delredovisning No Hate Speech Movement KU2017/00785/DISK, 200228, s. 13.

Spridning

Efter en första lansering bestående av nyhet på webbplatsen, pressmeddelande och inlägg i myndighetens digitala kanaler har materialet spridits vid ett flertal tillfällen, bland annat vid offentliga evenemang.

Inte okej – stöd till dig som vill motverka näthat

Broschyren *Inte okej* togs fram i samarbete med det norska Barn-, ungdoms- och familjedirektoratet (Bufdir) och Nordiska ministerrådet. Skriften innehåller information, stöd och råd till alla barn och unga som vill motverka hat och hot, utsätts för hat och hot eller ser någon annan utsättas.

Spridning

Broschyren publicerades på myndighetens webbplats i februari 2018 och har spridits vid ett flertal tillfällen, både genom digitala och postala utskick samt vid publika evenemang. Samtliga hjälp- och stödinstanser som nämns i broschyren fick texten för påsyn innan publicering och informerades om möjligheten att sprida den i egna kanaler.

Ordet är fritt

I samarbete med bokförlaget Kartago tog myndigheten under 2017 fram *Ordet är fritt*, en storpocketbok i serieform som skildrar näthat och sexism med hjälp av humor och allvar. Till boken finns en lärarhandledning. Materialet syftar till att stimulera samtal och ifrågasättande kring sexism, normer och könsroller och utvecklades med ambitionen att stärka barn och unga genom att ge dem verktyg att hantera och motverka näthat.

Spridning

Vid lanseringen genomfördes ett pressutskick, animerade kortfilmer publicerades i sponsrade inlägg på myndighetens digitala kanaler och 220 fysiska exemplar av serieboken skickades ut postalt till medicentraler, pedagoger, bibliotekariéer samt till föreningen Film och mediepedagogik (FOMP) medlemmar. Boken har därutöver spridits vid ett flertal tillfällen, både genom digitala och postala utskick samt vid publika evenemang.

Koll på nätet

Under 2016 publicerade Statens medieråd rapporten *Mer, oftare och längre tid. Så gör barn och unga med NPF på nätet*, framtagen i samarbete mellan myndigheten och projektet Nätkoll. Rapporten redogör för en enkätundersökning med en datainsamling gjord under hösten 2015, där myndigheten ansvarade för sammanställning och analys. Studien visar att barn med NPF generellt använder medier mer än genomsnittet (med undantag för sociala medier). De är också mer utsatta på nätet. Deras föräldrar oroar sig mer och upplever i högre grad att de saknar information och vägledning för att kunna vara ett stöd för sina barn online. Dock ger tillgången till internet många barn med NPF positiva upplevelser, exempelvis nya vänner.

Denna rapport föranledde publicering och tillgängliggörande av webbverktyget *Koll på nätet*, som togs fram i samverkan med Riksförbundet Attention och projektet Nätkoll. Verktyget, med

tillhörande lärarhandledning, är främst riktat till individer med kognitiva svårigheter (13–18 år) och ska verka stärkande i att förebygga kränkningar på nätet genom att lära ut om risker och möjligheter, rättigheter och utmaningar i den digitala världen. Arbetet med projektet bidrog till att myndigheten byggt upp ett brett kontaktnät av experter på området.

Spridning

Verktyget lanserades i samband med konferensen *Håll balansen!*, arrangerad av Nätboll i början av 2018. Därutöver har verktyget kommunicerats vid ett flertal tillfällen, bland annat genom egenproducerade filmer i myndighetens digitala kanaler.

Valpaket

Myndigheten producerade ett digitalt och analogt valpaket bestående av befintligt material från myndighetens webb som sammanställdes med syfte att stärka barns och ungas källkritiska förmåga och digitala kompetens. Materialet gavs en inramning med utgångspunkt i valet 2018: informativa texter om de olika läresurserna utformades som enskilda valsedlar.

Spridning

Valpaketet skickades ut postalt till 9 000 mottagare i:

- Grundsärskola
- Gymnasium
- Gymnasiesärskola
- Specialskola
- Sameskola
- Kommunal vuxenutbildning
- Särskild utbildning för vuxna
- Utbildning i svenska för invandrare
- Folkhögskola
- Högskola och universitet
- Huvudmän

Fram till valet kommunicerades materialet i myndighetens digitala kanaler. Pressmeddelandet om materialet renderade tre artiklar med ca 48 500 lästillfällen. Efter en intervju med myndigheten uppmärksammade ABC News i USA valpaketet med följande inlägg under rubriken "Ahead of election, Sweden warns its voters against foreign disinformation: *Swedish schools, meanwhile, received a package of materials this spring from the Swedish Media Council to educate students on spotting disinformation, aimed at preparing for Sunday's elections.*

Digitala medier på föräldriska

Under titeln *Digitala medier på föräldriska* tog myndigheten år 2018 fram elva snabbguider som på ett lättfattligt sätt beskriver ett antal olika digitala medier, hur ungdomar använder dessa plattformar och hur man som användare kan göra för att lämna ett digitalt nätverk. Guiderna baseras på följande teman: *TikTok, KiK, YouTube, Twitter, Snapchat, Instagram, Facebook, Dator- och konsolspel, Mobilspel (appspel), Emojis och förkortningar* samt *Så här lämnar du*

dina digitala medier. Syftet med guiderna var att ge vårdnadshavare större förståelse för de ungas digitala vardag. Under 2019 gjordes en uppdatering av guiderna med statistik från bland annat *Ungar & medier 2019*.

Spridning

I arbetet med lanseringen av materialet kontaktades media och ett pressmeddelande samt inlägg publicerades i myndighetens digitala kanaler. Lanseringen ledde till medverkan i TV4:s *Nyhetsmorgon* och ett mediegenomslag med sex artiklar som gav 747 300 möjliga lästillfällen. Materialet har därutöver vid ett flertal tillfällen kommunicerats vid publika evenemang, spridits i myndighetens digitala kanaler samt bidragit stort till ökad trafik till undersidorna på webbplatsen Statensmedierad.se.

”Youtubers” ger tips och råd om nätet

Under 2018 tog myndigheten fram sju fristående filmer baserade på ”influencers” råd och tips om barns och ungas medievardag. Filmerna är uppbyggda kring olika teman med syfte att verka kunskapshöjande för pedagoger, vårdnadshavare samt barn och unga.

Filmerna togs fram mot bakgrund av Statens medieråds rapport *Ungar & medier 2017*, som visade att videobloggare samlade betydligt större publik bland de unga än exempelvis linjärsända tv-program. Hos pojkar såväl som flickor i alla aktuella åldersgrupper sågs den digitala plattformen Youtube toppa listan över mest populära sajter.

I framtagandet av filmerna anordnade myndigheten ett seminarium om nätrelaterade frågor med en panel bestående av ”influencers”. Dessa blev även intervjuade med avsikt att identifiera strategier kring nätrelaterade frågor som kunde verka stärkande för den yngre målgruppen. Produktionen resulterade både i ett flertal filmer och en podcast. Intervjuerna paketerades som korta temafilmer för digitala medier under följande rubriker: *Reklam i egna kanaler, Trygg på nätet, Schysst på nätet, Upphovsrätt, Så kan skolan jobba med internet, Så kan du bemöta näthat* och *Så kan du jobba med källkritik*.¹³

Spridning

Materialet har vid ett flertal tillfällen kommunicerats i myndighetens digitala kanaler, bland annat i samband med Safer Internet Day.¹⁴

Bilder och verkligheter – visuell gemenskap på nätet

Under 2019 tog myndigheten fram *Bilder och verkligheter*, den tredje delen i undervisningsmaterialet *Bild är ett språk*.¹⁵ Syftet med materialet är att öka elevernas förståelse för hur bilder kan laddas med betydelse, exempelvis hur bildspråk och bilders funktion kan utnyttjas av avsändare för att förmedla antidemokratiska och rasistiska budskap. Verket

¹³ Filmerna spelades in i samarbete med Mobile Stories under Youtube-eventet Tubecon, där publik fick möjlighet att möta Youtube-profiler.

¹⁴ EU-initiativet Safer Internet Day startade 2004 och har sedan dess lyfts av organisationer och företag i olika länder med syfte att främja ett säkrare internet, med särskilt fokus på barn och unga.

¹⁵ Den första delen utgörs av *Propaganda och bilders makt* och den andra av *Könsnormer i bildspråket*.

utgörs av lärarhandledning, övningar och elevmaterial, riktar sig till pedagoger inom grund- och gymnasieskola och lämpar sig för ämnena svenska, samhällskunskap och bild samt ämnesövergripande arbete.

I förarbetet med materialet tog myndigheten fram en förstudie bestående av en nulägesanalys och en intresseanalys. Även en fältstudie togs fram, utförd som en kvantitativ enkätundersökning med totalt elva skolklasser från mellanstadiets årskurs fem till gymnasiet tredje år. Fältstudien innehåller även kvalitativa djupintervjuer med pedagoger i religion, samhällskunskap, bild och historia. De båda studierna fokuserar på bild som berättande medium.

Metodmaterialet har granskats av sakkunniga i en extern samverkansprocess, där följande perspektiv har beaktats:

- ✓ Yttrandefrihet/mänskliga rättigheter/demokrati
- ✓ Inkludering
- ✓ Pedagogik
- ✓ Representation

Spridning

Metodmaterialet presenterades på Bokmässan i september 2019 och lanserades därefter. Inlägg om materialet utgjorde del av den julkalender myndigheten publicerade i sociala medier 1–24 december samma år. Materialet har vid ett flertal tillfällen kommunicerats vid publika evenemang samt spridits i myndighetens digitala kanaler.

Bokmässan 2019

Myndigheten deltog som partner i Bokmässans övergripande tema *Medievetenhet* inom ramarna för regeringsuppdraget att utveckla former för en förstärkt samverkan av insatser för MIK.¹⁶ Övriga arrangörer var Utbildningsradion, Västra Götalandsregionen, Lärarförbundet, Svensk biblioteksförening och kommittén Nationell satsning på medie- och informationskunnighet och det demokratiska samtalet.

Följande aktiviteter arrangerades och genomfördes inom No Hate-uppdraget under Bokmässans fyra dagar:

- ✓ Gymnasieungdomar bjöds in till myndighetens monter där de erbjöds arbetsplatser och expertkunskap för publicering av artiklar. Totalt arbetade cirka 60 elever från samhällsvetarprogrammet media/beteende och fyra lärare i montern. Eleverna bidrog

¹⁶ Statens medieråd fick i augusti 2018 i uppdrag av regeringen att utveckla formerna för en förstärkt samverkan för medie- och informationskunnighet. Detta utvecklingsarbete – med framtagande av en modell för hur det nationella arbetet kan förstärkas – avrapporterades i en lägesrapport den 30 maj 2019 (Dnr. 295/2019). Till följd av lägesrapporten beslutade regeringen att Statens medieråds arbete med att förstärka MIK-arbetet ska fortgå under 2019/2020 (Ku2019/01659/MD). I uppdraget ingår att: Skapa ett nätverk för aktörer som arbetar med frågor relaterade till MIK, bygga upp en plattform för kunskaps- och informationsspridning, ytterligare kartlägga utvecklingen på MIK-området och utveckla myndighetens MIK-resurser. Statens medieråd koordinerar i dag det nationella aktörsnätverket MIK Sverige. Syftet med nätverket är att genom samverkan mellan olika aktörer utveckla kunskap och effektivisera arbetet inom området och därigenom stärka MIK hos alla i Sverige.

med frågor och reflektioner av betydelse för myndighetens arbete. 13 artiklar publicerades om myndighetens verksamhet; sju om hat och hot på nätet, fyra om åldersgränser på film och två om rapporten *Ungar & medier*.

- ✓ Inspelning av *Medieborgarpodden*, en podcast som tagits fram i syfte att bygga kunskap i ämnet MIK samt för att öka förståelsen för, och kunskaper om, mediernas roll och påverkan i ett demokratiskt samhälle.¹⁷
- ✓ Intervju framför publik med ordförande för Europarådets kommitté för ungdomsfrågor med syfte att synliggöra No Hate Speech Movement ur ett europeiskt perspektiv.
- ✓ Föreläsningar och seminarier på den gemensamma ytan för tema *Medievetenhet* och i Statens medieråds monter, exempelvis *Tips till pedagoger: No hate – bilden som funktion i en delningskultur!* och i samarbete med kommittén Nationell satsning på medie- och informationskunnighet och det demokratiska samtalet: *Jag har blivit utsatt för näthat – vad gör jag?*.
- ✓ Utdelning av cirka 2 000 publikationer som tagits fram inom uppdraget, till exempel broschyren *Inte okej* och handouts för *Bilder och verkligheter*, *Propaganda och bilders makt*, *Könsnormer i bildspråket* och *Digitala medier på föräldriska*.
- ✓ Interaktivitet i form av ett No Hate-bås i montern, med syfte att åskådliggöra hur pedagoger kan arbeta med material från kampanjen. Besökarna fick möjlighet att besvara frågan *Vilka utmaningar ställs du inför i samband med dina elevers/barns nätanvändning?*.

Spridning

Statens medieråd arrangerade totalt 54 programpunkter under Bokmässan. Mässan besöktes av 86 132 personer. 49 artiklar skrevs om myndigheten kopplat till mässan, räckvidden för dessa var 2 400 000 potentiella läsare. En debattartikel publicerades i Göteborgs-Posten på temat MIK, 17 seminarier spelades in av UR Samtiden och sändes på SVT. En mängd inlägg producerades i sociala medier, nyheter publicerades på myndighetens webbplats samt i mässans kanaler.

Översättning Inte okej

Under 2019 lät myndigheten översätta broschyren *Inte okej* till arabiska, dari, somaliska och spanska i syfte att tillgängliggöra material till målgruppen unga 15–25 år med annat modersmål än svenska. Broschyren innehåller information, stöd och råd till barn och unga som vill motverka hat och hot, utsätts för hat och hot eller ser någon annan utsättas.

¹⁷ Följande avsnitt av *Medieborgarpodden* har relevans för No Hate-uppdraget: 5, 6, 9 och 10. Se mer under Aktiviteter.

Spridning

Myndigheten uppmärksammade Safer Internet Day den 11 februari 2020 genom att publicera och lansera översättningarna. I samband med detta spreds ytterligare tips om pedagogiska verktyg och kunskapsunderlag som rör barns och ungas medieanvändning till vårdnadshavare, pedagoger och andra nära-barn professionella. Materialet har därutöver spridits i myndighetens digitala kanaler vid ett flertal tillfällen, bland annat på No Hate-dagen.¹⁸

Vägledning: Barns och ungas rättigheter på digitala plattformar

Med utgångspunkt i att barnkonventionen blev lag i januari 2020 har myndigheten i samverkan med Barnombudsmannen och Datainspektionen tagit fram en vägledning för att stärka barns och ungas rättigheter på digitala plattformar.

Syftet med vägledningen är att öka kunskapen hos målgruppen, det vill säga ge generellt stöd till aktörer på internet i bred bemärkelse med särskilt fokus på aktörer som har stort inflytande över barns och ungas medievardag, såsom plattformsföretag, spelföretag och ”influencers”. Arbetet utgick ifrån ett integritetsperspektiv (där dataskyddsförordningen, GDPR, är en central lagstiftning) och ett barnrättsperspektiv (utifrån barnkonventionen). Vägledningen innehåller också råd baserade på lagstiftarens intentioner när det gäller att skydda barn från skadlig mediepåverkan.

I arbetsprocessen bjöds representanter från ett flertal stora aktörer in till ett digitalt aktörmöte för att fånga in relevanta synpunkter och reflektioner på utkastet till vägledningen. Urvalet inbjudna baserades på följande: Största sociala medierna – barn och unga, största spelutvecklarna – barn och unga, största streamingtjänsterna – barn och unga.

Vägledningen har följande avsnitt:

Vad krävs för att få behandla namn, bilder och andra personuppgifter?

Möjlighet att ge samtycke

Riskbedömning

Krav på radering och information

Onlineverktyg

Spara och skydda personuppgifter

Ålderskontroll

Dela vidare personuppgifter

Använda personuppgifter i marknadsföringssyfte

Geo-lokaliseringsdata

Föräldraskontroll

Profilering

Nudging

Uppkopplade leksaker

¹⁸ Myndigheten har under kampanjperioden uppmärksammat No Hate-dagen den 4 november genom att lyfta pedagogiska material i publicerade nyheter och inlägg. Dagen har annonserats som en manifestation mot näthat i sociala medier där alla som vill kan vara med och sprida goda budskap under hashtaggen #NoHateSE. I takt med att myndigheten i det pågående arbetet successivt lämnat starka budskap men svag aktivitet vad gäller användning har dagen inte blivit lika central. Läs mer under Hållbarhet.

Spridning

En myndighetsgemensam lanseringsplan togs fram, vilken inkluderade kontakt med media och samtidig publicering av pressmeddelande i respektive myndighets kanal. Pressmeddelandet skickades även ut till samtliga aktörer som deltog i aktörsmötet.

Projektets styrgrupp, tillika myndigheternas direktörer, framförde en digital presentation av vägledningen för representanter från Regeringskansliet (Justitiedepartementet, Kulturdepartementet och Arbetsmarknadsdepartementet). Styrgruppens presentation riktade sig till målgruppen aktörer, civilsamhälle och övriga myndigheter. Totalt såg 300 personer de båda presentationerna. Spridningen och lanseringen av vägledningen kommer att fortsätta även under 2021.

Vägledning: Barns och ungas medieanvändning – vårdnadshavare

Myndigheten har tagit fram guider med syfte att ge stöd åt vårdnadshavare med utgångspunkt i vad forskning visat om fenomen som rör barns och ungas medieanvändning. Guiderna ska komplettera befintligt material riktat till målgruppen vårdnadshavare, som *Digitala medier på föräldriska*, samt täcka de kunskapsluckor som identifierats i myndighetens materialutbud. Guiderna innehåller följande teman:

- ✓ *Hur mycket skärmtid är rimligt?*
- ✓ *Hur skyddar jag mitt barns digitala integritet?*
- ✓ *Hur sätts åldersgränserna på spel och sociala medier?*
- ✓ *Vad ska mina barn få spela?*
- ✓ *Varför behöver mitt barn vara rädd om sina nätkonton?*
- ✓ *Är innehållsfilter en bra idé?*

Spridning

Guiderna publiceras i slutet av 2020 och ska spridas till relevanta aktörer. Guiderna kommer även att analyseras med hjälp av digitala fokusgrupper i slutet av 2020.

Medieborgarpodden

2020 års *Medieborgarpodden* är en podcast med syfte att bygga kunskap i ämnet medie- och informationskunnighet (MIK). I varje avsnitt medverkar en person med specialkunskap om att finna och hantera information på nätet. Podcasten består bland annat av följande avsnitt: *Satir eller rasism, det är frågan!* och *Lär dig känna igen en konspirationsteori!*. Podcasten riktar sig till pedagoger, vårdnadshavare och allmänhet.

Spridning

Efter en första lansering bestående av nyhet på webbplatsen, pressmeddelande och inlägg i myndighetens digitala kanaler har materialet spridits vid ett flertal tillfällen, bland annat genom MIK Sveriges nyhetsbrev. Under våren 2020 nådde podcasten plats 8 inom kategori Myndighet på Poddtoppen.se.

8. Resultat av kartläggningar

Ungas anmälningar av hat och hot i sociala medier 2018

I samarbete med Ungdomsbarometern har myndigheten låtit göra tre undersökningar bland 15–18-åringar med syfte att undersöka ungas utsatthet för hat och/eller hot samt för att ge en opartisk beskrivning av hur anmälningar av regelöverträdelser behandlas av berörda sociala medietjänster.¹⁹ Den första datainsamlingen genomfördes 2016 och den uppföljande 2017. Frågorna som ställdes gällde anmälan om hot eller hat på internet, var detta inträffade, till vem anmälan skedde, hur svårt det var att anmäla, hur anmälan hanterades samt vad anmälningen gällde.

Enligt studien är de vanligaste anmälningsorsakerna ospecificerade hot och mobbning. Båda typerna har minskat över tid, vilket möjligen kan ha sin grund i förändrat språkbruk. Vad gäller sexism och sexuella trakasserier syns en svag ökning, från 5,8 % 2016 till 8,8 % 2017.²⁰ Anmälningar som uttryckligen gäller rasism är få och har inte ökat nämnvärt mellan de två undersökningarna. Än mer sällsynt är homo/transfobiska uttryck medan religiöst motiverade anmälningar och funkofobi är nästintill obefintliga.²¹

Utifrån denna rapport kan det konstateras att unga generellt anser att det är enkelt att anmäla till de olika tjänsterna och att variationerna mellan de olika tjänsterna är små.

Metod

Datainsamlingen genomfördes den 4 oktober–15 november 2017 med 2 691 respondenter.²² Dessa datainsamlingar ger en övergripande bild av hur olika sociala medietjänster behandlar anmälningar. Det är emellertid viktigt att understryka att det finns faktorer som gör tolkningen osäker. För det första går det inte alltid att utröna vad en specifik anmälan faktiskt gällt. Det finns vidare beskrivningar som är svårtolkade. För det andra är användarens upplevelse av hat och hot subjektiv. För det tredje ser det vid första anblicken ut som att situationen förvärrats mellan 2016 och 2017.

Andelen unga som anmält hat och hot i sociala medier har tveklöst ökat. Det går emellertid inte att utifrån insamlade data avgöra huruvida detta är resultatet av en faktisk ökning av regelvidrigt beteende, om det beror på en ökad anmälningsbenägenhet, eller om det beror på förenklingar av anmälningsförfarandet.

¹⁹ Ungdomsbarometern är en onlineenkät (anpassad för desktop, surfplatta samt mobil) med ett s.k. kvoturval som urvalsmetod. Det innebär att urvalet är utformat så att det i representativ skala återger hela ungdomspopulationen med avseende på några av dess viktigaste egenskaper. De egenskaper man använt är kön, ålder och region. Eftersom urvalet inte är slumpmässigt ska slutsatser kring populationen dras med viss försiktighet. Kvoturvalet medför att Ungdomsbarometern inte genomför några signifikanstest eller någon bortfallsanalys. Statistisk viktning av resultaten har genomförts med hjälp av de tre aktuella urvalsegenskaperna (kön, ålder och region).

²⁰ Detta kan delvis ha sin grund i att den senare insamlingen ägde rum samtidigt som #metoo-rörelsen slog igenom medialt.

²¹ Med utgångspunkt i respondenternas formuleringar är det svårt att skilja hackade konton och fejkade konton. Om man slår samman de båda kategorierna, syns ingen förändring över tid.

²² Den första datainsamlingen pågick 7–24 oktober 2016 och bestod av 4 873 respondenter.

Denna osäkerhet hade kunnat reduceras om det istället för att samla in enkätdata hade varit möjligt att analysera tjänsteleverantörernas egen dokumentation av anmälningar i sociala medier. Då hade dock andra problem sannolikt uppstått, exempelvis vad gäller osäkerhet kring anmälarnas ålder eftersom det är vanligt att unga inte är sanningsenliga när de registrerar sig. Icke desto mindre skulle oberoende analyser av anmälningsdata från sociala medietjänster utgöra en betydande kunskapsökning avseende ungas (och vuxnas) medievardag. Myndigheten har framställt frågan vid ett flertal tillfällen till olika tjänsteleverantörer, utan att få tillgång till efterfrågad data.

Spridning

Resultatet av den uppföljande undersökningen kommunicerades under 2018 års kampanjperiod i form av en rapport som spreds tillsammans med broschyren *Inte okej*. Den tredje undersökningen med samma tema lanserades under följande delperiod av uppdraget.

Rapporten fick stor spridning vad gäller genomslag i antal artiklar, dels under lanseringsmånaden, dels under oktober månad då den plockades upp igen med anledning av att det hade gått ett år sedan #metoo-rörelsen startade.²³

Fältstudie

Mot bakgrund att de två bildpedagogiska verktygen *Propaganda och bilders makt* och *Könsstereotypa normer* togs emot väl, beslutade myndigheten att ta fram ytterligare ett skolmaterial med fokus på bilder. Denna gång låg tonvikten på att stärka unga i att genomskåda bilder som narrativ vid konspirationsteorier eller modern mytbildning.²⁴ I 2018 års förarbete med det nya metodmaterialet lät myndigheten genomföra en fältstudie för att samla kunskap om pedagogers och elevers vetskap om hur konspirationsteorier och bilder används i exempelvis rasistiska syften.

I de fall då eleverna hade kunskaper om konspirationsteorier rörde det sig i huvudsak om sådana som ifrågasätter etablissemangen och rådande maktstrukturer. Rasistiska teorier var mer okända. Eleverna uppvisade svaga kunskaper gällande manipulation av bilder i rasistiska syften. Den intervjuade gruppen pedagoger efterlyste bra undervisningsmaterial med användbara bilder och filmer. De önskade färdiga lektioner med koppling till kursplanerna eller möjligheten att anpassa material för olika ändamål och klassammansättningar.

Metod

I studien deltog respondenter från fyra skolor i Stockholmsområdet, dels genomfördes en kvantitativ enkätundersökning med totalt elva skolklasser från mellanstadiets årskurs fem till gymnasiet tredje år, dels kvalitativa djupintervjuer med nio lärare inom olika ämnesområden. Urvalet var förhållandevis begränsat och några statistiskt säkerställda slutsatser kunde inte göras. Dock har ett medvetet urval skett genom en förhållandevis stor spridning vad gäller ålder,

²³ *Retriever*, Medierapport 2018, s. 5.

²⁴ Arbetet med att lyfta konspirationsteorier påbörjades i den tidigare kampanjperioden genom framtagandet av två poddar om hur konspirationsteorier kan genomskådas.

socioekonomisk bakgrund samt studieinriktning hos respondenterna. Därför är det rimligt att anta att studien kan indikera en tendens inom ramarna för frågorna.

Medieanvändningen bland unga med intellektuell funktionsnedsättning

Tillsammans med Linköpings universitet har myndigheten undersökt medieanvändningen bland ungdomar med intellektuell funktionsnedsättning (IF). 2018 års rapport är den första svenska kvantitativa kartläggningen av medieanvändningen bland unga med intellektuell funktionsnedsättning i Sverige. Under 2019 lät myndigheten översätta rapporten till engelska mot bakgrund att fältet är svagt beforskat.

Rapporten visar att särskoleelevernas användning av sociala medier bland 13–16-åringar med intellektuell funktionsnedsättning är betydligt lägre (44 %) än hos riksgenomsnittet (92 %), trots detta är de mer utsatta för mobbning och elakheter. 24% av de unga med intellektuell funktionsnedsättning uppger att de råkat ut för att någon varit dum mot dem i mobilen eller via internet. Siffran för genomsnittet är 11 %. Flickor är mer utsatta än pojkar i båda grupperna.

Sammanfattande delar där målgruppen jämförs med riksgenomsnittet:

- ✓ Det är vanligare att unga med intellektuell funktionsnedsättning oftare har tv-apparater eller surfplattor, apparater med enklare gränssnitt (eller som inte kräver någon insats från användaren).
- ✓ Det är vanligare att titta på filmer eller tv-program bland elever i särskolan.
- ✓ Skillnader syns när det gäller mobilanvändning, att köpa saker på internet och att sporta och träna. I alla tre avseenden är det mindre frekvent bland barn med intellektuell funktionsnedsättning.
- ✓ En något större andel av unga med intellektuell funktionsnedsättning läser böcker eller tidningar varje dag. Samtidigt är det en betydligt större andel av eleverna i särskolan som aldrig läser.

Metod

I enkätundersökningen användes *Ungar & mediers* frågeformulär, anpassat för målgruppen unga med IF. Frågeformuläret pilottestades i tre omgångar med ungdomar i särskolan. Frågeformuläret till *Föräldrar & medier* bibehölls med tillägg av demografiska frågor. Detta pilottestades av en förälder med barn i särskola.

Då jämförelsedata i *Ungar & medier*-undersökningen enkom omfattar unga upp till och med 18 års ålder uteslöts samtliga särskoleelever över 18 år. Detta resulterade i ett nettounderlag om 95 informanter i åldern 13–18 år, 59 % pojkar och 41 % flickor.

Spridning

Rapporten lanserades med hjälp av ett pressmeddelande, nyhet på webbplatsen samt inlägg i myndighetens digitala kanaler. Spridningen av den översatta rapporten kommer att fortsätta under 2021.

Ungar & medier 2019

Statens medieråd har publicerat och lanserat fyra rapporter med data från myndighetens biennala statistiska undersökning: *Ungar & medier 2019*, *Småungar & medier 2019*, *Föräldrar & medier 2019* samt *Ungar, medier & psykisk ohälsa*. *Ungar & medier* är landets största undersökning av barns och ungas medievanor och har genomförts vartannat år sedan 2005.

Ungar & medier 2019 visar att ungas användning av sociala medier har ökat kraftigt under senare år. Med ökad exponering i sociala medier följer också en ökad risk att utsättas. I nästan alla kategorier och åldersgrupper ökar andelarna som utsatts med någon/några procentenheter, jämfört med 2016 års undersökning.

Gruppen unga med psykiska funktionsnedsättningar anger i högre grad att de har utsatts än genomsnittet. Resultatet bekräftar bilden att gruppen är mer utsatt på nätet i detta avseende, eller i vilket fall upplever en större utsatthet, vilket konstaterats i tidigare undersökningar.

Metod

Ungar & medier 2019 omfattar ett riksrepresentativt urval av barn och unga 0–18 år. Underlaget för rapporten består av två olika enkäter som sändes ut till 2 000 barn 9–12 år och 2 999 barn 13–18 år. Datainsamlingen genomfördes under hösten och vintern 2018 av Statistiska centralbyrån på uppdrag av Statens medieråd.

Spridning

Under 2019 uppmärksammade allmänna nyhetsmedier Statens medieråd främst i samband med myndighetens rapporter. *Ungar & medier 2019* fick högst exponering med totalt 210 artiklar med en räckvidd på 60 miljoner potentiella läsare. Inlägg om rapporten utgjorde del av den julkalender myndigheten publicerade i sociala medier mellan 1–24 december. Totalt har åtta inlägg med rörligt material baserade på rapporten publicerats i myndighetens kanal på Facebook.

Ungas anmälningar av hat och hot i sociala medier 2019

I en uppföljning av rapporten *Ungas anmälningar av hat och hot i sociala medier* från 2018 beskrivs i vilken utsträckning 15–18-åringar anmält hot eller hat på internet, på vilken plattform detta inträffade, till vem de anmälde, hur svårt det var att anmäla, hur anmälan hanterades och vad anmälningen gällde. 2019 kunde resultaten jämföras med de två tidigare mätningarna.

Rapporten visar att antalet unga som uppgav sig ha anmält hat och hot har ökat över tid. Det är också ökade andelar som uppgav att anmälan gällt rasism eller sexism.

Metod

Datainsamlingen genomfördes av Ungdomsbarometern på uppdrag av Statens medieråd mellan den 5 oktober och 11 november 2018 med 3832 respondenter.²⁵

Spridning

Rapporten lanserades med hjälp av ett pressmeddelande, nyhet på webbplatsen samt inlägg i myndighetens digitala kanaler. Detta genererade 13 artiklar med en räckvidd på 800 000 potentiella läsare.²⁶

Nyhetens behag – svenska barns och ungdomars nyhetsanvändning

Rapporten *Nyhetens behag* från 2019 beskriver svenska barns och ungdomars nyhetsanvändning och kan därmed kopplas till No Hate-uppdragets ansats om att stimulera till kritiskt tänkande vid användning av medier.

Genom en kombination av kvantitativa och kvalitativa metoder undersöktes hur unga i åldrarna 9–18 år uppfattar vad nyheter egentligen är, när, hur och varför de tar del av nyheter, själva delar och kommenterar nyheter – eller inte gör något av detta. Nyhetsanvändningen i rapporten beskrivs mot bakgrund av ålder och socioekonomiska förutsättningar. Ambitionen är att påvisa likheter och skillnader i barns och ungas nyhetsanvändning i Sverige 2018 samt peka på några av de utmaningar journalistiken och samhället står inför vad gäller ett likvärdigt demokratiskt deltagande för de som nu växer upp. Rapporten omfattar även en genomgång av teorier och tidigare forskning på området.

I studien framkommer skillnader i nyhetsanvändning samt förtroende för olika nyhetsmedier beroende av inrikes- och utrikesfödda föräldrar, barnens kön och föräldrarnas utbildningsnivå och inkomst. Nyhetsanvändningen är högre bland barn med föräldrar som är högutbildade, höginkomsttagare och/eller födda i Sverige. Det är färre som har stort förtroende för de etablerade nyhetsorganisationerna bland barn med föräldrar som är lågutbildade, låginkomsttagare eller födda utrikes – och ingenting tyder på att skillnaderna minskar när barnen blir äldre.

Metod

Studien bygger både på data från en riksrepresentativ enkät och gruppintervjuer med skolungdomar. Enkäten, som distribuerades av SCB, är en del av Statens medieråds återkommande rapportserie *Ungar & medier*. Den kvalitativa ansatsen utgjordes av fokusgruppintervjuer samt loggböcker (en form av nyhetsdagböcker) med ett mindre urval av barn och ungdomar i årskurs 7 samt gymnasieskolans andra och tredje år. De medverkande

²⁵ Läs mer under *Ungas anmälningar av hat och hot i sociala medier 2018*.

²⁶ Medierapport Statens medieråd 2019, *Meltwater*, s. 10.

eleverna var fördelade på två grundskolor och tre gymnasieskolor, på såväl högskoleförberedande som yrkesförberedande program.

Den kvalitativa ansatsen genomfördes av Statens medieråd år 2017–2018. Mot bakgrund att forskningen har visat att föräldrars utbildningsnivå, inkomst och härkomst korrelerar med barns användning av nyheter och förhållningssätt till olika nyhetsleverantörer är myndighetens bedömning att ytterligare kartläggningar skulle kunna fokusera på nyhetsanvändning bland barn och unga i utsatta områden.²⁷

Spridning

För att lansera studien tog myndigheten bland annat fram två kortare filmer. Rapporten genererade 34 artiklar med en potentiell räckvidd på fyra miljoner läsare.²⁸

Internationell forskningsöversikt nätmobbning

Myndigheten har under 2020 tagit fram en forskningsöversikt med syfte att få en samlad bild av den aktuella internationella och svenska forskningen om nätmobbning. Forskningsöversikten fokuserar på följande fem aspekter:

- ✓ Vilka mekanismer bidrar till aggressivitet på internet?
- ✓ Vilka uttryck tar nätmobbning och liknande företeelser?
- ✓ Vilka faktorer ökar risken för att unga ska bli involverade i nätmobbning och vilka skyddsfaktorer finns?
- ✓ Vilka konsekvenser får nätmobbning?
- ✓ Vilka åtgärder används för att förebygga förekomst av nätmobbning och vilka åtgärder reducerar förekomst av nätmobbning?

Forskningsöversikten omfattar alla former av nätmobbning, vilket i viss mån överlappar begrepp som rasism och sexism. Studien inbegriper den forskning som finns gällande när barn och unga blir trakasserade på internet med en koppling till diskrimineringsgrunderna. Till syftet hör även att redovisa kunskapsluckor i den befintliga forskningen på området.

Enligt studien upplever barn och ungdomar att kommunikationen är mer aggressiv på internet än ansikte mot ansikte. Den ökade aggressiva kommunikationen beror främst på att unga upplever mindre hämningar på internet och att missförstånd är vanliga. Det finns mekanismer som hjälper till att förklara aggressiva beteenden, de viktigaste av dessa går under samlingsbeteckningen moraliskt disengagemang.²⁹ Det rör sig om tankemönster, hos individer och grupper, som rättfärdigar aggressivt beteende.

²⁷ Definierat som geografiskt avgränsade områden karaktäriserade av bland annat ”låg socioekonomisk status”. Polismyndighetens strategi för arbete i utsatta områden. PM 2018:26. Saknr 190, s. 3.

²⁸ Medierapport Statens medieråd 2019, *Meltwater*, s. 10.

²⁹ Exempel på moraliskt disengagemang är kognitiv omstrukturering, minimering av det egna ansvaret, förvrängning av konsekvenserna samt att förläggandet av orsaken till offret.

Det är samma riskfaktorer för att bli utsatt för nätmobbning som att utsätta andra: tidigare erfarenhet av mobbning, hur mycket man är ute på internet, ålder samt kön. En del riskfaktorer är dock mer specifika, till exempel är social ångest en riskfaktor som är specifik för de som blir utsatta för nätmobbning medan lägre empati är en specifik riskfaktor för de som nätmobbar andra.

Att bli utsatt för nätmobbning påverkar den psykiska hälsan och leder till både internaliserade och externaliserade problem. De som varit utsatta för nätmobbning har oftare en negativ kroppsuppfattning, det vill säga de är mer missnöjda med sin kropp och sitt utseende.

Forskningsöversikten ger en genomgång av olika antimobbningsprogramms upplägg och effekter. Oavsett hur programmen är utformade visar samtliga utvärderingar att ett genomfört program resulterar i att andelen som nätmobbar andra och/eller är utsatta för nätmobbning minskar. Effekterna är låga eller måttliga. Programmen kan således användas för att förebygga och/eller reducera förekomsten av nätmobbning.

I flera av programmen finns interventioner som bygger på att lyfta fram barns och ungas egna röster och tankar. Förståelsen av dessa är viktiga och nödvändiga för att kunna förebygga och ingripa effektivt vid nätmobbning.

Vårdnadshavare och pedagoger är de viktigaste vuxna vad gäller att stötta de som utsätts för eller bevittnar nätmobbning. Vårdnadshavare har en viktig roll att fylla genom att fånga upp vad som har hänt, stötta och hjälpa till att hitta lösningar.

Kunskapsluckor:

- ✓ Vissa forskare hävdar att skolor bör motverka nätmobbning genom att använda program riktade mot mobbning i skolan. Andra menar att program med interventioner specifikt riktade mot nätmobbning är att föredra. Mer forskning behövs för att kunna slå fast vilken strategi som är mest effektiv.
- ✓ Program som fokuserar på olika interventioner för att motverka nätmobbning minskar nätmobbningsbeteenden. Men programmen fungerar något bättre vad gäller att minska andelen utsatta för nätmobbning jämfört med att minska andelen nätmobbare. Således behövs det en mer detaljerad analys av programmens interventioner. Vilka interventioner har effekt genom att minska andelen nätmobbare respektive vilka åtgärder är det som minskar risken för att någon ska bli utsatt för nätmobbning?
- ✓ Trots den viktiga roll vårdnadshavare har i nätmobbningssituationer saknas tillräcklig kunskap om hur de kan vara engagerade på ett positivt sätt. Framtida forskning behöver väga in barns egna tankar och förslag på hur vårdnadshavare kan engageras i arbetet mot nätmobbning. En anledning till detta är att barn ofta känner till mycket mer än sina vårdnadshavare om de webbplatser och tjänster de använder och hur de beter sig mot varandra i dessa digitala miljöer. Vårdnadshavare saknar ofta tillräcklig kunskap om hur barnen har det på internet och hur de kan stötta vid nätmobbning.

- ✓ Vissa grupper löper större risk att bli utsatta för nätmobbning än andra, till exempel unga med annan etnicitet än majoriteten där man bor, hbtqi och unga med funktionsnedsättning. Det finns dock ingen forskning om vilka interventioner som fungerar för att hjälpa även unga i dessa grupper.
- ✓ Kommentarer riktade mot kropp och utseende är den vanligaste formen av nätmobbning. De som varit utsatta för utseenderelaterad nätmobbning har oftare en negativ kroppsuppfattning och känner mer kroppsskam än andra. Trots det saknas i dagsläget specifika insatser för att motverka utseenderelaterade stereotyper och kränkningar kopplade till nätmobbning bland ungdomar. Det är därför angeläget att undersöka om andra interventioner behövs för att hjälpa ungdomar som är utsatta för nätmobbning att utveckla ett mer positivt förhållningssätt till den egna kroppen och därmed motverka utseenderelaterade stereotyper och kränkningar.
- ✓ Kunskapen om övriga mobbningsroller, till exempel de som möjliggör genom passivitet, är idag begränsad när det gäller risk- och skyddande faktorer. Det saknas även forskning om barn i lågstadieålder och yngre åldrar.
- ✓ Det behövs fler longitudinella studier för att förstå om det som verkar vara konsekvenser av nätmobbning verkligen är det.³⁰ Fokus har hitintills legat på korttidskonsekvenser, trots att långtidskonsekvenser kan vara mycket allvarigare.

Metod

I arbetet med forskningsöversikten har sökningar i forskningsdatabaser gjorts för att samla in de artiklar som utgör underlag. Artiklarna omfattar systematiska litteraturöversikter, metaanalyser och empiriska studier. En särskild tonvikt har lagts på metaanalyser och studier där ungas eget perspektiv kommer fram (vanligtvis kvalitativa studier). Forskningsöversikten har vidgats genom att även inkludera referenser i de artiklar som hittades i den ursprungliga litteratursökningen. De empiriska studierna har i huvudsak publicerats i ansedda akademiska tidskrifter. Det material som utgör grunden för forskningsöversikten ger en omfattande bild av de aktuella forskningsrönen från både den svenska och internationella forskningen.

Spridning

Forskningsöversikten publiceras i slutet av 2020.

Unga, medier & psykisk ohälsa

I rapporten *Unga, medier & psykisk ohälsa* från 2020 analyseras ungdomars psykiska mående i relation till deras medieanvändning. Rapporten visar att det finns samband mellan hög medieanvändning och nedsatt psykiskt välbefinnande. Ungdomar med nedsatt psykiskt mående ägnar mer sammanlagd tid åt nätet. De tittar mer på film, tv och klipp på Youtube, lyssnar mer på musik och podcasts och spelar mer.

³⁰ När det gäller konsekvenser av nätmobbning har majoriteten av de studier som gjorts fokuserat på de som blir utsatta och det saknas i stor utsträckning förståelse för konsekvenser för de som är involverade i de övriga deltagarrollerna.

Utsatthet online hänger ihop med sämre psykiskt mående. Ungdomar med nedsatt psykiskt välbefinnande anger oftare att de har blivit mobbade, hotade eller att någon har lagt ut bilder eller filmklipp på dem på internet mot deras vilja. Det är också vanligare att någon okänd bett dem skicka bilder på sig själva där de är lättklädda eller nakna.

Statistiska samband mellan olika faktorer är inte samma sak som att studien visar att det ena orsakat det andra. Det går således inte att säga om hög medieanvändning orsakar psykisk ohälsa. Även om det finns konsekventa samband mellan hög medieanvändning och nedsatt psykiskt välbefinnande påverkas sambanden av andra faktorer i ungdomarnas liv. Den psykiska hälsan förbättras av att motionera regelbundet, träffa kompisar utanför nätet och av att ha god kontakt med sina föräldrar.

Fler slutsatser:

- ✓ Större andelar av pojkarna och flickorna med nedsatt psykiskt välbefinnande anser att deras medieanvändning försämrar deras sömn.
- ✓ Kön är den starkaste faktorn för nedsatt psykiskt välbefinnande. 39 % av flickorna anger att de har nedsatt psykiskt välbefinnande, för pojkarna är siffran 13 %.
- ✓ Gruppen som i störst utsträckning lider av nedsatt psykiskt välbefinnande är flickor med psykiska funktionsnedsättningar: 71 %.

Metod

Undersökningen bygger på samma underlag som *Ungar & medier 2019*, men omfattar endast ungdomar i åldern 13–18 år. Under hösten 2018 samlades data in av SCB utifrån ett obundet slumpmässigt urval av 3000 ungdomar från befolkningsregistret, med en svarsfrekvens på 32,9 % i åldersgruppen. Efter bortfallsanalys har kalibreringsvikter tagits fram av SCB, dessa har använts i samtliga analyser i rapporten.

Spridning

Rapporten lanserades sommaren 2020 med hjälp av ett pressmeddelande, nyhet på webbplatsen samt inlägg i myndighetens digitala kanaler. Under hösten skickades information om rapporten ut till enskilda aktörer som bedömdes ha intresse för frågorna.

9. Analys och bedömning

För att följa upp de prestationer som utförts över tid har myndigheten återkommande genomfört följande undersökningar:

- ✓ Fördjupande undersökning om kampanjen.
- ✓ Statistikgenomgång av trafik och antal nedladdningar till plattformen.³¹

³¹ Se bilaga 1, Statistik, samt tidigare delredovisningar av uppdrag Ku2017/00785/DISK.

- ✓ Medierapport vad gäller genomslag för kampanjen.³²

Resultat- och effektmätning

Målarbetet har utvecklats över tid, där följande målsättning kan hämtas från 2017 års delredovisning av uppdraget:

Gällande framtagandet av myndighetens material inom No Hate Speech Movement är målsättningen att målgruppen ska gilla, dela och återvända. Andelen som följer, laddar ner, rekommenderar och besöker hemsidan och sociala medier ska öka men också stanna kvar. Målgruppen ska informeras, utbildas och engageras.

Målgruppen får kännedom om materialet och blir därmed mer medvetna i sin medieanvändning. Därigenom blir de också skyddade från skadlig mediepåverkan. Barn och unga får ökad kännedom om rasism och liknande former av fientlighet på nätet. Barn och unga blir medvetna medieanvändare - stärkta men inte ensamma.

Statens medieråd har i sina årsredovisningar diskuterat svårigheterna med att redovisa utfall och effekt av prestationer när det gäller främjande- och motverkande verksamhet, som i fallet med uppdraget No Hate. Det är problematiskt att tillämpa ett kontrafaktiskt resonemang, det vill säga att resultatmätningen utgår ifrån ett hypotetiskt tillstånd där myndighetens insats inte genomförts. Myndighetens insatser samspelar med en mängd andra faktorer i samhället – inte minst andra myndigheters insatser – varför det är vanskligt att isolera en insats från dessa och hävda kausalitet. Vad som ytterligare komplicerar mätbarheterna är att målgrupperna barn och unga är mycket stora och heterogena.³³

Trots svårigheter med resultat- och effektmätning är myndighetens ansats i samtliga projekt att arbeta systematiskt utifrån identifierade behov. Den effekt som bedömts har rört mottagande av material samt kvalitet och efterfrågan.

Ett exempel på detta arbetssätt inom uppdraget är *Bilder och verkligheter*, där myndigheten identifierade ett problem som föranledde en fältstudie och en förstudie. Dessa studier resulterade sedan i ett vägledningsmaterial.

Fördjupande undersökning – mottagande målgrupp

Myndigheten har vid fyra tillfällen låtit genomföra en fördjupad undersökning bland pedagoger för att få en specifik återkoppling på målgruppen nära barn-professionellas kännedom, användning och bild av No Hate-uppdraget samt de material som tagits fram inom uppdraget. Den senaste undersökningen genomfördes genom en webbenkät med ett slumpmässigt urval av 400 pedagoger inom ämnena svenska, samhällskunskap, historia och bild, verksamma i årskurs 7–9 samt gymnasiet.

³² Se bilaga 2: Medierapport Statens medieråd 2019, Delredovisning av regeringsuppdrag No Hate Speech Movement (Ku2017/00785/DISK) inom ramarna för Nationell plan mot rasism, liknande former av fientlighet och hatbrott.

³³ Årsredovisning 2019, Statens medieråd s. 12–13.

Enkäten genomfördes mellan december 2019 och januari 2020 och respondenterna tillfrågades exempelvis om hur de hade arbetat med No Hate-materialet och hur de skulle bedöma nyttan de haft av materialet.

Av undersökningen framgick att de pedagoger som använt material i stor utsträckning haft nytta av det. En hög andel skulle rekommendera det. 7 av 10 av de som kände till materialet bra eller mycket bra hade använt det, vilket var en signifikant ökning jämfört med föregående undersökning. Det material som hade använts i störst utsträckning var *Propaganda och bilders makt* och metodmaterialet *No Hate i skolan*. Enligt de tillfrågade pedagogerna var det dock vanligast att använda material som man själv tar fram (33 %) eller återanvända vad kollegor satt ihop (28 %).³⁴ Samma mönster kan ses i tidigare undersökningar.

Kännedomen om No Hate-uppdraget har varit på samma nivå i fyra undersökningar under perioden 2017–2019, trots insatser för att sprida information och kunskap om kampanjen. Med fyra års produktion rymmer uppdraget i dag många olika pedagogiska verktyg och informationsmaterial, vilka fått god spridning och uppskattats av målgruppen. Det finns således en stor efterfrågan på denna typ av resurser, vilket talar för att fokusera på att utveckla och sprida enskilda material framför satsningar på en kampanj.

De skolmaterial som tillgängliggjorts på webbplatsen statensmedierad.se är i allmänhet aktuella under en lång period, vilket talar för en långsiktig spridning. Exempelvis rör detta *Propaganda och bilders makt*, *Könsnormer i bildspråket* och *Bilder och verkligheter*. Materialens hållbarhet över tid har också varit vägledande för utformningen av dem. Då materialen i huvudsak är riktade till nära-barn-professionella har de dessutom en större faktisk spridning än vad som framgår av statistiken, när exempelvis en pedagog använder ett lektionspaket för att undervisa en eller flera klasser når kunskapen/informationen långt fler än vad nedladdningen antyder. Pedagogen kan dela lektionspaketet vidare till kollegor som i sin tur når än fler.

Brottsförebyggande arbete

I samband med rapportering enligt regleringsbrev avseende det nationella brottsförebyggande programmet *Tillsammans mot brott* tog myndigheten fram rapporten *Insatser kopplade till regeringens brottsförebyggande program*. I rapporten redovisades insatser som myndigheten hade genomfört eller påbörjat sedan 2017 och som på kort eller lång sikt kunde ha betydelse för programmets strategiska målsättningar.

Delar av Statens medieråds kärnverksamhet har en indirekt påverkan på det brottsförebyggande arbetet. Hit hör exempelvis myndighetens framtagande av kunskap om barns och ungas utsatthet för brott samt vägledningar och pedagogiska material. Dessa har till syfte att via vidareförmedlare nå barn och unga med insatser som kan ha brottsförebyggande effekter. Myndighetens insatser är dock utformade för att skapa medvetna medieanvändare – inte för att uttryckligen förebygga brott. Samtidigt innebär att vara en medveten medieanvändare att förstå sina samhällsliga friheter, rättigheter och skyldigheter.³⁵

³⁴ Fördjupande undersökning om No Hate december 2019, *Kantar Sifo*, s. 3.

³⁵ Insatser kopplade till regeringens brottsförebyggande program, *Statens medieråd*, s. 4.

Efterfrågan och kvalitet

Indikationer visar att produktioner som Statens medieråd tagit fram inom uppdraget No Hate efterfrågas samt håller god kvalitet. Exempelvis ökade antalet sidvisningar med 14 % under 2019 för materialens huvudsakliga hemvist, webbplatsen statensmedierad.se, trots att inga större utvecklingsinsatser gjordes. Webbplatsen belönades också belönats med *Publishingpriset 2019*, vilket kan tolkas som ett tecken på kvalitet.³⁶

Under uppdragsperioden har externa aktörer tillfrågat Statens medieråd om att använda, utveckla eller sprida vidare material som producerats. Material har i stor utsträckning delats av målgruppen vidareförmedlare. Som exempel kan följande nämnas:

- ✓ Vandringsutställningen *Det resande demokratilabbet* togs fram för att höja ungdomars kompetens kring informationspåverkan och stärka dem i ett källkritiskt förhållningssätt.
- ✓ Svenska institutet har tidigare producerat *Fake # Fact – Introduce source criticism in the classroom*, som till stor del bygger på *Propaganda och bilders makt*. Materialet utvidgades under 2019 till att även inkludera *Det resande demokratilabbet* i konceptet *Fake # Fact Info Lab*. Utställningen har förevisats vid två tillfällen i Addis Abeba i Etiopien genom samverkan med Medieinstitutet Fojo - Linneuniversitetet.
- ✓ Statens medieråds film *Tillsammans mot näthat* utgjorde en del av Forum för levande historias utställning *Yttrandefrihetens gränser*. Utställningen handlade om vikten av att olika röster hörs och visades i Stockholm mellan den 9 september 2019 till den 1 juni 2020 och har därefter kunnat bokas. Under september till december 2019 hade utställningen 10 243 besökare, varav 6 761 var skolbesök.
- ✓ Både *Ordet är fritt* och *Könsnormer i bildspråket* lanserades under tiden för #metoo-rörelsen, vilket bidrog till ämnesfrågornas aktualitet. Målgruppen vuxna i barns och ungas närhet har delat, gillat och spridit verktygen i stor utsträckning. Efter lanseringen av *Ordet är fritt* tipsade pedagoger varandra om materialet, vilket följde samma mönster som vid tidigare lanseringar. Nytt var dock att användare på eget initiativ skapade en lärarhandelning till boken.
- ✓ Den undersida som genererat mest trafik på statensmedierad.se, betydligt mer är startsidan, är sidan om TikTok i materialet *Digitala medier på föräldriska*.³⁷

Statens medieråds bedömning är att de i regeringsuppdraget nämnda åtgärderna för yttrandefrihet, mänskliga rättigheter, jämställdhet samt kritiskt tänkande präglat genomförandet sedan 2017. Under uppdragets avslutande år låg därför tonvikten på dess formulering om att ”höja kunskapen”, med fokus på framtagandet av en forskningsöversikt. Trots att kampanjen pågått sedan 2013 har andelen barn och unga som uppger att de är utsatta ökat.³⁸ Med

³⁶ Årsredovisning 2019, *Statens medieråd*, s. 23.

³⁷ Se Bilaga 1, Statistik.

³⁸ Samma tendens kan skönjas i Brottsförebyggande rådets rapport *Hatbrott 2018*, där 7 090 anmälda brott med ett hatbrottsmotiv identifierades, vilket är en ökning med 11 procent jämfört med 2016 och med 29 procent jämfört med 2013. Störst ökning av antalet brott med identifierat hatbrottsmotiv jämfört med 2016 syns för främlingsfientligt/rasistiskt och antisemitiskt motiv, och motivet som rör sexuell läggning. Läs

utgångspunkt i Statens medieråds data går det inte att säga om ökningen beror på att tonen på nätet blivit hårdare eller om beteenden som tidigare inte uppfattats som kränkande nu gör det.

10. Samverkan

Nationell samverkan – i urval

- ✓ Myndighetsnätverk mot rasism, liknande former av fientlighet och hatbrott som leds av Forum för levande historia genom deras uppdrag att samordna och följa upp regeringens nationella plan mot rasism, liknande former av fientlighet och hatbrott.
- ✓ Nätverket Barnaråd, som lyfter frågor kring internetrelaterade sexuella övergrepp mot barn. I nätverket ingår Polisen, Ecpat, Change Attitude, Barnafrid, Rädda barnen, Linköpings universitet och World Childhood Foundation.
- ✓ Myndighetsgemensamt seminarium anordnat av mediemyndigheternas nätverk (Statens medieråd, Myndigheten för press, radio och tv samt Myndigheten för tillgängliga medier). Statens medieråd presenterade rapporten *Nyhetens behag* och en representant från Barnombudsmannen informerade om barnkonventionen som lag (se även under Kompetensutveckling).
- ✓ Samordningsforum i Myndighetsnätverket för barn- och ungdomsfrågor, bestående av generaldirektörer från de deltagande myndigheterna i nätverket. Sammanträden arrangeras två gånger per år. Genom samverkan vill myndigheterna identifiera och samordna insatser som berör barn och unga. Statens medieråd ingår i arbetsgrupperna Trygghet (leds av BO) och Delaktighet (leds av Kulturrådet).
- ✓ Myndighetsnätverket Barns delaktighet internt, som samordnas av Socialstyrelsen. Syftet med nätverket är att dela erfarenheter och utveckla arbetet med barn och unga för att samla in information, kunskap, erfarenheter och synpunkter i syfte att använda som underlag för kunskapsmaterial, planering och utveckling av det övergripande arbetet. I nätverket ingår 33 nationella organisationer och myndigheter som på ett eller annat sätt arbetar med barns delaktighet internt.
- ✓ Samrådsmöte 2019 arrangerat av Skolverket för att diskutera om och hur sex- och samlevnadsundervisningen kan tydliggöras i läroplanerna. Myndigheten var remissinstans i ärendet.
- ✓ Referensgruppsmöte arrangerat av Brottsoffermyndigheten 2019 i enlighet med deras uppdrag om stöd till deltagare i det demokratiska samtalet som utsätts för hot och hat.

mer: <https://www.bra.se/om-bra/nytt-fran-bra/arkiv/press/2019-10-31-polisanmalda-hatbrott-2018.html>
Totalförsvarets forskningsinstitut (FOI) har undersökt flera digitala mötesplatser som används av incels (involuntary celibacy – på svenska *ofrivilligt celibat*) – extremistiska, våldshyllande och kvinnohatande män. Där är tonen i många fall hatfylld, speciellt mot kvinnor. Läs mer: <https://www.foi.se/nyheter-och-press/nyheter/2020-03-04-kvinnohat-och-valdshyllningar-i-digitala-incelmiljoer.html>

- ✓ Workshop arrangerad 2019 av Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor inom Barn och ungdomspolitiska nätverket med syfte att samla in myndigheters respons kring en modell som ska stödja offentliga verksamheter i arbetet med rättighetsbaserat ungdomsperspektiv.
- ✓ Rådslag arrangerat 2019 av Brottsförebyggande rådet med syfte att stärka och utveckla den nationella samordningen kring brottsförebyggande arbete.
- ✓ Forskarseminarium om hat på nätet arrangerat av kommittén Nationell satsning på medie- och informationskunnighet och det demokratiska samtalet 2019 med syfte att kartlägga kunskapsläget.
- ✓ Samråd med kommittén Demokratin 100 år – samling för en stark demokrati vid ett flertal tillfällen. Myndigheten har bistått med att skriva fram ett förslag i två olika versioner som inspel till insatser som skulle kunna göras inom ramen för firandet.
- ✓ Samverkansprojekt med Barnombudsmannen och Datainspektionen under 2020 kring vägledningen *Barns och ungas rättigheter på digitala plattformar*.
- ✓ Medverkan 2020 i referensgrupp hos Center mot våldsbejakande extremism.

Internationell samverkan – i urval

- ✓ EU-kommissionens nybildade expertgrupp Safer Internet For Children Expert Group. Myndigheten har medverkat på samtliga möten i Bryssel, bland annat i arbetet med att utveckla strategin inför nästa period, samt på de digitala möten som ägt rum under 2020. Gruppens övergripande uppgift är att informera och bistå kommissionen med kunskap och råd om att stärka och skydda barn på nätet. Gruppen fungerar också som ett forum för att utbyta god praxis och främja dialog mellan medlemsstaterna, samtidigt som man uppmuntrar till samordning och synergier mellan nationell politik och EU:s politik.
- ✓ Den internationella Unesco-konferensen *Global Media and Information Literacy Week 2019* i Göteborg samt 2020 års digitala konferens arrangerad från Seoul, Sydkorea. Företrädare för myndigheten modererade 2019 den öppnande plenarsessionen och deltog som talare i plenarsessionen *MIL for the sustainable development goals and peace* samt parallellsessionerna *National policies/strategies: equal access to MIL* och *MIL for empowerment and social advocacy*. Samverkan gav kunskapsutbyte och ett vidgat internationellt nätverk, såväl av experter på regleringsområdet som praktiker. Företrädare för myndigheten föreläste 2020 om nationell MIK-policy, erfarenheter från det nationella nätverket men också behovet av att få tillgång till den datagenererade kunskap som idag kan sägas inläst hos kommersiella tjänsteleverantörer.
- ✓ Nordiska mediemyndighetsnätverket. En rad möten har genomförts under 2019 och 2020, det första i samband med Unesco-konferensen i Göteborg, det andra på Island och därefter flera digitala. Tillsammans har myndigheterna beslutat att

utveckla ett pannordiskt MIK-index. Samverkan har fördjupat förståelsen för de olika ländernas myndighetsstruktur, resurssättning av området samt bidragit till kunskaps- och erfarenhetsutbyte.

- ✓ Nordiska ministerrådets expertkonferens på Island, arrangerad 2019 av det isländska ordförandeskapet, som samlade politiker, myndighetsföreträdare, civilsamhälle och akademi. Myndighetens direktör höll föreläsning om svensk MIK-samordning. Samverkan har lett till kunskaps- och erfarenhetsutbyte samt stärkt internationellt nätverk, såväl med företrädare för akademien och myndigheter som civilsamhället.
- ✓ Inom EPRA (European Platform for Regulatory Authorities) finns en särskild arbetsgrupp - Media Literacy Taskforce – i vilken myndigheten har deltagit aktivt, bland annat genom medverkan i gruppens seminarier. Statens medieråd har även (i september 2020) lämnat synpunkter på organisationens strategi för åren 2021 till 2023.

Intern samverkan

No Hate-uppdraget har, trots sitt tydliga fokus på rasism och liknande former av fientlighet, kopplingar till myndighetens övriga verksamhet. Myndighetens uppdrag att stärka medie- och informationskunnigheten i Sverige har många beröringspunkter med No Hate-uppdraget. För effektivt genomförande har myndigheten samverkat internt, då insatser som genomförts har haft betydelse för såväl No Hate-uppdraget som för myndighetens MIK-uppdrag och kärnverksamhet.

Barnrättsperspektivet

Samtliga delprojekt i No Hate-uppdraget genomsyras av barnrättsperspektivet. Myndighetens barnrättsarbete styrs av det övergripande dokumentet *Policy för barnrättsperspektivet* med tillhörande barnchecklista. 2018 tillkom *Rutin för inhämtande av barns erfarenheter*. Arbetet bedrivs systematiskt på två nivåer – i samverkan med andra myndigheter och aktörer samt genom tillvaratagandet av barns erfarenheter på olika sätt i syfte att förbättra verksamheten genom ökad förståelse för barns och ungas perspektiv. Därtill har myndigheten en särskilt utpekad expert som ansvarar för barnrättsperspektivet.³⁹

11. Kompetensutveckling

Myndigheten har säkerställt att expertkunskap erhållits genom framtagandet av ovan redovisade rapporter och pedagogiska material, extern medverkan i seminarier och samverkansprojekt samt kunskapsspridning internt, bland annat via föreläsningar på myndighetsövergripande veckomöten.

³⁹ För exempel på aktiviteter som genomförts där barn deltagit och deras erfarenheter tillvaratagits, se Aktiviteter.

Specifika insatser för att säkra kompetensutveckling

- ✓ Medarbetare på myndigheten har medverkat i samtliga utbildningsinsatser arrangerade av Forum för levande historia genom myndighetsnätverket mot rasism, liknande former av fientlighet och hatbrott.
- ✓ Mediemyndigheternas nätverk (Statens medieråd, Myndigheten för press, radio och tv samt Myndigheten för tillgängliga medier) anordnade ett myndighetsgemensamt seminarium för samtliga anställda.
- ✓ Omvärldsbevakning bedrivs löpande av ansvarig för barnrättsperspektivet, vilket genererar kunskap till samtliga medarbetare på myndigheten om exempelvis innebörden av barnkonventionen som lag och aktuella frågor för nätverk rörande barnrätt, barnperspektiv och barns delaktighet.
- ✓ För att stärka styrning av projektet har ansvariga för No Hate-uppdraget samt ett flertal övriga medarbetare genomgått utbildning i projektstyrningsmetoden Praktisk Projektstyrning (PPS). Samtliga medarbetare har också erbjudits kurser i Excel (nybörjare samt fortsättningskurs). Dessa insatser har gjorts för att förtydliga och stärka myndighetens styrning av verksamheten. De har också lett till bättre förståelse och implementering av uppdragen.

12. Hållbarhet

Myndigheten har sedan 2015 drivit uppdraget med ambitionen att arbetet ska bli långsiktigt hållbart. De frågor som No Hate berör är på många sätt sammankopplade med myndighetens kärnuppdrag. Myndigheten har arbetat för att integrera strategi, planering och produktion i uppdraget i myndighetens övriga verksamhet, dels då beröringspunkterna är många, dels för att effektivisera arbetet. Detta har bland annat skett genom att:

- ✓ Utveckla No Hate från en ”megafonkampanj” som genererade starka budskap men svag aktivitet vad gäller användning till att stärka innehållet i kampanjen vad gäller relevans och nytta för att ge ökad användning över tid.
- ✓ Integrering av No Hate-sajten med myndighetens övriga webbplattform – för att öka trafiken och äga kontrollen över materialet.
- ✓ Kontinuerlig kommunikation genom en och samma kanal vad gäller de digitala kanaler där målgruppen är aktiv, med ökad interaktivitetsgrad som målsättning.
- ✓ Stärkt koppling till MIK-området. I myndighetens tolkning utgör området hat och hot och annan typ av fientlighet på nätet – kunskap om dess karaktär, spridning och vilka åtgärder som kan sägas effektiva – en delmängd av MIK. Frågorna har en naturlig hemvist i myndighetens roll som ett nationellt kunskapscentrum för MIK.
- ✓ Utveckling av webbplatsen statensmedierad.se för att kunna möta verksamhetens omställning med delvis nya fokus, nya arbetssätt och ny organisation. Kunskap och material som producerats inom uppdraget integreras med övrigt innehåll på webbplatsen.
- ✓ Målgruppsanalys som genomförts på grund av förändringar i omvärlden och i Statens medieråds uppdrag och med hänvisning till aktuell resurssättning. Arbetet med att identifiera relevanta målgrupper har resulterat i en förändring från fokus på vuxna i

barns närhet till en mindre krets relevanta organisationer och myndigheter. Nya huvudmålgrupper är:

- *Myndigheter och organisationer inom följande områden:*
 - media
 - skola
 - barn och unga
 - hälsa och konsument
 - integritet, säkerhet och upphovsrätt
 - bildning och kultur
- *Filmdistributörer*
- *Beslutsfattare*
- *Internationella aktörer*

Statens medieråds erbjudande till de olika målgrupperna består av expertkunskap, faktaunderlag, statistik, vägledningar och samverkan samt samarbete kring såväl produktion som kommunikation.

Med fortsatt uppdrag på området kan myndigheten arbeta vidare med att utveckla och sprida kunskaper om olika typer av fientlighet på nätet och samtidigt samråda om gränsdragningsfrågor med nya myndigheten för psykologiskt försvar.

13. Lärande

Avgörande faktorer i arbetsprocessen

- ✓ Ett snabbriktigt arbetssätt har gjort det möjligt att följa omvärldsförändringar och anpassa insatserna; ämnen har kunnat lyftas för att matcha målgruppens behov i en viss fas. Detta kan exemplifieras genom framtagandet av pedagogiska material med fokus på kritisk bildförståelse i en tid då slutmålgruppens medieanvändning alltmer präglats av bild och rörlig bild.
- ✓ Kontinuitet i arbetet med frågorna har bidragit till att arbetsprocesser hunnit utvecklas och effektiviseras och att kontaktnät kunnat bildas och underhållas. Myndigheten har utvecklat en expertis som stärker myndighetens övriga verksamhet och övriga uppdrag.
- ✓ Huvudmålgruppen vidareförmedlare har haft ett högt engagemang som enligt myndighetens bedömning bidragit till lärresursernas användning och spridning till slutmålgrupperna.
- ✓ En forskningsöversikt hade med fördel kunnat genomföras i ett tidigare skede, för att ge underlag till ett mer effektivt arbete med resurser riktade mot områden med störst behov. Det ska dock tilläggas att projektet gett resultat som tjänat uppdragets slutredovisning.

Med avstamp i de insikter som bland annat en kunskapsöversikt gett vid handen har det varit möjligt att ge förslag på vilka fortsatta åtgärder som bör vidtas.

- ✓ En lärdom är utmaningen med att använda sig av aktuella profiler. Möjligheten att genom dessa "influerare" komma i kontakt med målgrupper som en myndighet annars inte når kan variera över tid. Profiler kan lätt falla i glömska eller komma att associeras med innehåll vars sanningshalt ifrågasätts av trovärdiga källor. Material som bärs upp med hjälp av ryktbara röster riskerar därmed att bli inaktuell.

Fokus efter 2020

Barns och ungas medieanvändning ökar, därmed ökar risken att utsättas. I takt med att innehållet och forumen på nätet utvecklas och ändras har också utmaningarna på området växt. Med hänvisning till dessa ökande nivåer av utsatthet samt till den tekniska och innehållsliga utvecklingen finns det all anledning att bibehålla insatser på området. Det finns även stöd för att stärka insatserna – inte minst mot särskilt utsatta grupper.

Med fortsatt finansiering och långsiktighet i arbetet kan myndigheten utveckla välriktade och kvalitativa insatser i syfte att reducera hat och hot bland barn och unga online. Myndigheten ser i dag stora möjligheter till samverkan med övriga aktörer verksamma på området.

De föreslagna insatserna nedan kan ses som en utveckling av den kunskap och de åtgärder som vidtagits inom ramen för No Hate Speech Movement. Till grund för dessa ligger ansatsen att stärka barns och ungas förmåga att använda sin yttrandefrihet och respektera mänskliga rättigheter.

I samtliga förslag kan myndigheten nyttja styrkan i det nationella nätverket MIK Sverige. Med sina för närvarande över 20 medlemmar tillika tunga aktörer skulle nätverket kunna utgöra ett kraftfullt verktyg vad gäller att identifiera fientlighet mot barn och unga inom det svenska språkområdet eller i en digital miljö. MIK Sverige kan även aktiveras för spridning av information och vägledning till användare.

Det är Statens medieråds bedömning att nästa steg för insatser tydligare bör inriktas på att fördjupa kunskapsutvecklingen kring de unga som utsätter andra för nätmobbning samt passiva och aktiva medhjälpare till den som utsätter andra.

Fördjupad kunskapsutveckling – fokus roller

Tidigare studier har i huvudsak fokuserat på de utsatta och de som utsätter andra. Det saknas i dag kunskap om övriga roller i en mobbningssituation, både gällande konsekvenser samt risk- och skyddande faktorer. Med anledning av detta föreslås följande insats:

- ✓ Fördjupad kunskapsutveckling med fokus på olika roller i en mobbningssituation.
- ✓ Genomförande av pilotprojekt. Utvärdering samt utveckling av kontextanpassade metoder.
- ✓ Bred spridning av metoder via nationella organisationer.

I den forskningsöversikt som publiceras under senhösten 2020 har följande påvisats:

- Det finns olika deltagarroller i en nätmobbningssituation: den utsatte, nätmobbaren, medhjälpare till mobbaren, förstärkare, passiva och försvarare av den utsatte.
- Kommentarer riktade mot kropp och utseende är den vanligaste formen av nätmobbning. De som varit utsatta för utseenderelaterad nätmobbning har oftare en negativ kroppsuppfattning och känner mer kroppsskam än andra. Trots det saknas i dagsläget specifika insatser för att motverka utseenderelaterade stereotyper och kränkningar kopplade till nätmobbning bland ungdomar. Det är därför angeläget att undersöka om andra interventioner behövs som kan verka empatistärkande eller på andra vis reducera förekomsten av denna typ av nätmobbning.
- Vi vet att gruppdynamik i olika former av digital kommunikation (till exempel chattgrupper eller forum) kan påverka individer. Det saknas dock forskning kring hur vanligt det är att unga blir förstärkare i nätmobbningssituationer samt vilka risk- och skyddsfaktorer som finns.
- Tidigare studier har fokuserat på de utsatta och det saknas i stor utsträckning förståelse för konsekvenser för övriga involverade.

Slutsats: Fler studier om olika deltagarroller i nätmobbningssituationer behövs för att i förlängningen kunna motverka att vissa unga utsätter andra, direkt eller indirekt. På den kunskapsgrunden är det sedan möjligt att utveckla metoder och vägledningar i syfte att stötta vuxna i barns närhet såväl i det förebyggande arbetet som med reaktiva insatser. I förlängningen skulle dessa insatser kunna leda till minskad rasism och andra former av fientligheter.

Den framtagna kunskapen och metoderna kan spridas till olika målgrupper via det nationella aktörsnätverket MIK Sverige. Även det statliga myndighetsnätverket mot rasism, liknande former av fientlighet och hatbrott kan nyttjas för kunskapsspridning.

Tänkbart fördjupningsområde 1

Koppla moraliskt disengagemang till de digitala mediernas funktionssätt.

En slutsats i forskningsöversikten är att moraliskt disengagemang (MD) är centralt när det gäller att förstå aggressiva beteenden på och utanför internet. Begreppet framstår som något av en nyckel till mycket av det som kan betecknas som oönskat beteende på nätet, varför vi skulle behöva lära oss mer om detta.

Tänkbart fördjupningsområde 2

Studier med fokus på övriga mobbningsroller än de utsatta och de som utsätter andra, exempelvis gällande konsekvenser, risk- och skyddande faktorer.

Dialog med plattformarna

För att ytterligare fördjupa förståelsen för rasism och andra typer av fientlighet på nätet kan myndighetens resultat behöva kombineras med data om vad som faktiskt händer. Med anledning av detta föreslås följande insats:

- ✓ Initiera regelbunden dialog med plattformsföretag i Sverige i syfte att fördjupa den gemensamma kunskapen om rasism och andra former av fientlighet på nätet som berör barn och unga.

Statens medieråd vill skapa ett svenskspråkigt forum för kontinuerlig dialog med plattformsföretag vars tjänster nyttjas av många barn och unga, exempelvis Facebook (som äger det bland barn och unga populära Instagram) och Google (som äger det bland barn och unga populära Youtube).

Mellan 2018 och 2020 har myndigheten arrangerat aktörsmöten samt haft bilaterala kontakter med representanter från bland annat plattformsföretag i syfte att utbyta kunskap samt inventera bolagens behov av stöd. Flera av bolagens representanter har ställt sig positiva till en mer organiserad fortsättning.

Ett nytt forum skulle till exempel kunna bestå av regelbundna, tematiska rundabordssamtal med bolagens nordiska policychefer, i syfte att höja kunskapen om till exempel barns och ungas utsatthet på nätet och vad som är att betrakta som skadlig mediepåverkan. Dessa forumträffar skulle även kunna omfatta dialog om hur plattformarna inom det svenska språkområdet uppfyller villkoren i de självregleringsuppgörelser som träffats inom ramen för EU-samarbetet, inte minst vad gäller hatpropaganda och hets mot folkgrupp och i förhållande till barns och ungas medievardag.

Om det finns resurser skulle en oberoende aktör/akademien kunna studera resultaten och presentera en årlig rapport, där plattformarnas insatser inom det svenska språkområdet jämförs – och därigenom skapa såväl incitament för ständig utveckling men också kunskapsöverföring mellan bolagen på avgörande områden gällande barns och ungas trygghet på nätet.

Dialogerna skulle också ha som syfte att höja plattformsföretagens vilja att med det allmänna dela relevanta dataset för gemensam kunskapsutveckling. Myndigheten följer medieutvecklingen och undersöker regelbundet medievanor och attityder kring medier hos barn och unga – men dessa data bygger på självskattning. För att ytterligare fördjupa förståelsen för rasism och andra typer av fientlighet på nätet kan myndighetens resultat behöva kombineras med data om vad som faktiskt händer i de digitala miljöerna, det vill säga vad barn och unga upplever som så allvarligt att det ger upphov till anmälan.

Ytterligare en möjlig insats på området är att aktivera MIK Sverige i samarbetet – i syfte att stärka ”flaggning” inom det svenska språkområdet. Genom att utveckla metoder för hur kunskap snabbt kan nå rätt instans i plattformsföretagen finns en potential att verkligen göra skillnad när det gäller att reducera fientligheter på internet.

Empatistärkande verktyg

Ytterligare ett förslag som skulle kunna bidra till positiv förändring rör användningen av Virtual Reality (VR). Forskning visar på evidens för fördomsreducerande påverkan vid användandet av VR.⁴⁰ Med anledning av detta föreslås följande insats:

- ✓ Identifikation av forskningsbaserade, empatistärkande metoder (exempelvis immersiva upplevelser och digitala spel med rollspelsinslag).
- ✓ Pilotprojekt med följeforskning (effektmätning).
- ✓ Utveckling av målgruppsanpassat verktyg för bred spridning.

En fördjupning av denna möjliga insats kan lämnas vid behov.

14. Bilagor

Bilaga 1: Statistik

Bilaga 2: Ekonomisk sammanställning

Bilaga 3: Missiv

⁴⁰ På svenska: virtuell verklighet, det vill säga datorsimulerad verklighet eller illusion av en verklig och interaktiv omgivning, skapad med dator teknik.